

Article Info/Makale Bilgisi

Received/Geliş:02.12.2023 Accepted/Kabul: 03.05.2024

DOI:Doi: 10.30794/pausbed.1399206

Research Article/Araştırma Makalesi

Koçyiğit, N., Kocaoğlu, M. ve Yıldız, E. (2024). "Sosyal Medya Kullanımı ve Dijital Okuryazarlık: 6 Şubat Depremleri Temalı Twitter Paylaşımları Örneği", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı 62, Denizli, ss. 227-238.

SOSYAL MEDYA KULLANIMI VE DİJİTAL OKURYAZARLIK: 6 ŞUBAT DEPREMLERİ TEMALİ TWITTER PAYLAŞIMLARI ÖRNEĞİ

Nezahat KOÇYİĞİT*, Mustafa KOCAOĞLU**, Esra YILDIZ***

Öz

Dijital çağın getirdiği yenedünya düzeninde web sayfalarında yer alan içerikleri etkili bir şekilde bulma, bilginin doğrulunu araştırma ve aldatmacalara maruz kalmama yeteneği dijital okuryazarlık olarak tanımlanmaktadır. Kendini gerçekleştirmenin bir yolu olarak tüm aktivitelerini sosyal medyaya yükleyen bireylerin yaşamlarında sosyal medyanın olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler, büyük ölçüde kullanıcıların bilişsel yeteneklerinden olan dijital okuryazarlığına bağlıdır. Bu çalışmada, kullanıcıların sosyal medya kullanımında dijital okuryazarlık becerilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. 6 Şubat 2023'te merkez üssü Kahramanmaraş olan, 10 ili birden etkileyen büyük deprem felaketinde sosyal medya kullanımı dijital okuryazarlık açısından incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini bir sosyal medya platformu olan Twitter (X Space)'da kayıtlı hesaplardan çekilen veriler oluşturmaktadır. 08.02.2023-15.02.2023 tarih aralığında yazarların resmi hesapları üzerinden #deprem ve #afet etiketi ile erişilen 5000 tweet üzerinden aktarılan bilgiler Maxqda 2022 programında analiz edilerek değerlendirilmiştir. Bulgulara göre; dijital okuryazarlığın boyutları kapsamında bireylerin video makaraları (reels videoları) oluşturma, farklı sosyal medya hesapları (Instagram, vb.) ile senkronize tweet atma ve sahte sitelere dikkat çekme gibi faaliyetlerinin alt kodlar olarak ele alınabileceği saptanmıştır.

Anahtar kelimeler: Dijital çağ, Dijital okuryazarlık, Bilgi teknolojileri, Sosyal medya, Twitter.

USING SOCIAL MEDIA AND DIGITAL LITERACY: EXAMPLE OF TWITTER POSTS THEMED OF FEBRUARY 6 EARTHQUAKES

Abstract

In the new world brought by the digital age, the ability to effectively find the content on web pages, to research the truth of the information obtained and not to be exposed to deceptions, is defined as digital literacy. Social media has positive and negative effects on the lives of individuals who upload all their activities to social media as a way of self-realization is found. These effects, largely depend on users' digital literacy, which is their cognitive ability. In this study, it is aimed to examine the digital literacy skills of individuals in their use of social media. The use of social media was examined in terms of digital literacy in the major earthquake disaster that occurred on February 6, 2023, whose epicenter was Kahramanmaraş, affected 10 provinces at once. The sample of the research consists of data taken from accounts registered on Twitter (X Space), a social media platform. The data was obtained by extracting the shares made on Twitter between 08.02.2023-15.02.2023 from the Maxqda 2022 qualitative data analysis program. The information reached through 5000 tweets, accessed through the authors' official accounts and tagged #earthquake and #disaster, was analyzed and evaluated in the Maxqda 2022 program. According to the findings; within the scope of digital literacy skills, activities of individuals such as creating video reels (reels), tweeting synchronously with different social media accounts (Instagram, etc.) and drawing attention to fake sites can be considered as sub-codes.

Keywords: Digital age, Digital literacy, Information technologies, Social media, Twitter.

*Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi, KONYA.

e-posta: nkocyiigit@erbakan.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0003-3332-3642>)

**Prof.Dr.,Necmettin Erbakan Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi, KONYA.

e-posta: mustafakocaoğlu@erbakan.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-9341-6341>)

***Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler MeslekYüksekokulu, KARAMAN.

e-posta: eyildiz@kmu.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-5168-3708>)

1. GİRİŞ

Bilgi teknolojilerinin hızla gelişmesiyle birlikte akıllı ve çok fonksiyonlu cihazlar geliştirilmekte ve internet, insan hayatındaki en önemli iletişim aracı haline gelmektedir. İnternet kullanımının artması ile her türlü bilgi insanın parmak uçlarında yer almaktadır. Farklı ülkelerdeki insanlarla zaman ve mekân sınırlaması olmadan internet sayesinde etkileşime giren dijital toplumların oranı artmaktadır. Bilgiye hızlı ve her yerde ulaşma imkânı haberleri ve konuları okuyup yorumlayabilme yeteneklerinin önemini de artırmaktadır.

Fakat gelişmekte olan ülkeler, toplumlar ve bireyler teknolojinin getirdiği yeniliklerin faydalarından tam olarak yararlanmada gerekli teknik, bilişsel ve sosyolojik becerilerden yoksun kalmaktadır. Dijital okuryazarlık olarak kavramsallaştırılan bu beceriler sayesinde dijital okuryazar bir bireyin, yeni çıkan teknolojilere uyum sağlayabilmesinin daha kolay gerçekleştiği ve/veya gerçekleşebileceği belirtilmektedir. Dijital okuryazarlık, çeşitli dijital kaynaklardan gelen bilgileri anlama ve kullanma becerisi olarak tanımlanmaktadır. Dijital okuryazarlık; web sayfalarında yer alan içerikleri etkili ve verimli bir şekilde bulma yeteneğidir. Dolayısıyla internet kullanıcılarının herhangi bir bilgiye ulaşmadan önce bilginin doğrulunu araştırmaları, sahte uygulama ve aldatmacalara maruz kalmamak için dijital okuryazarlık olarak tanımlanan birtakım bilişsel yeteneklere sahip olmaları gerekmektedir. Akıllı telefon kullanımının yaygınlaşması bireylerin özellikle sosyal medya platformları aracılığı ile internet üzerinden güncel konular ve haberler hakkında bilgi sahibi olmasını kolaylaştırmaktadır. Bireyler, bu platformlar sayesinde gündemde yer alan konulardan haberdar olmakta ve olaylara ilişkin kişisel fikirlerini beyan etmektedirler. Bu durum bazı olumsuz sonuçların meydana gelmesine de neden olabilmektedir. Sosyal medya platformlarında yalan ve yanlış haberlerin paylaşılması, bunlara yorumlar yapılması, belirli çıkarları elde etmek amaçlı gerçeğin manipüle edilmesi toplumsal huzurun bozulmasına ve kaotik bir ortamın oluşmasına yol açmaktadır. Özellikle internette okuduğu her bilgiyi, haberi doğru ve gerçek kabul eden, muhakeme edemeyen bireyler bu sonucun oluşmasına daha fazla katkıda bulunmaktadır. Dijital okuryazarlık seviyesi yüksek olan bireyler sosyal medya platformları aracılığı ile paylaşılan haberleri yorumlayan, analiz eden ve sorgulayan kişilerdir. Bu nedenle internet ortamında doğru bilgiye ulaşabilme ve sosyal medya araçlarını doğru kullanabilme açısından dijital okuryazarlık gündeme gelmektedir.

Bu doğrultuda çalışma kapsamında Türkiye'yi derinden sarsan ve etkileri halen devam etmekte olan 6 Şubat tarihli Kahramanmaraş merkezli depremin yaşandığı süreçte bir sosyal medya platformu olan Twitter üzerinden deprem temalı atılan tweetlerin incelenmesi oluşturmaktadır. Bu incelemeden elde edilen sonuçlar ile bireylerin sosyal medya kullanımında dijital okuryazarlık seviyeleri ortaya konularak bu doğrultuda yapılabilecek iyileştirici çalışmaların neler olabileceği konusunda çıkarımlarda bulunmaktadır. Çalışmada çağın bireylerden, öğrencilerden, öğretmenlerden ve işgücünden beklediği dijital okuryazarlık becerisi değerlendirilmiştir. Toplumsal olaylarda ve özellikle afet yönetiminde iletişimi hızlandırmak, belirsizliği azaltmak ve bilinçlendirmeyi arttırmak için neredeyse internet kullanıcısı her bireyin birer sosyal medya kullanıcısı olması ve adeta "vatandaş gazeteci" rolünü üstlenmesi sebebiyle sosyal medyada dijital okuryazarlık becerisinin etkilerine dönük analizler de yapılmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Dijital Okuryazarlık

Okuryazarlık gündelik hayatta bireylerin olayları kavrayabilmesini, değerlendirebilmesini ve doğru analiz edebilmesini sağlamaktadır. Okuryazarlık sayesinde hayat boyu devam eden okuma ve yazma eylemi bireylerin kendilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Okuryazarlık ile yeni ve güncel olan bilgilerin takip edilmesi de mümkün olmaktadır. Son yıllarda dijital teknolojilerin hızla gelişmesi ile "bilgi teknolojileri okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, internet okuryazarlığı, çevrimiçi okuryazarlık gibi okuryazarlıkla ilgili önerilen bir dizi yeni terim arasında ve okuryazarlığın çeşitli türlerinden biri olan dijital okuryazarlık" araştırmalara konu olmaktadır (Hamutoğlu vd., 2017: 11; Taşçı ve Durmaz, 2021: 27-28). Dijital okuryazarlık kavramı ilk olarak Paul Gilster tarafından incelenerek ortaya çıkarılmış ve Gilster; dijital okuryazarlığın tuşlara basmaktan öte fikirlere hâkim olmakla ilişkili özel bir zihniyet türü olduğunu belirtmiştir. Bu görüş, dijital okuryazarlığı üç temel ilkeye dayandırmıştır. Bunlar; "çeşitli donanım aygıtları ve yazılım uygulamalarına erişim ve bunları kullanabilme becerisi, dijital içerik ve uygulamaları anlamak ve analiz etmek için yeterli olma ve dijital teknolojiyi kullanabilme" olarak

sıralanmaktadır (Onursoy, 2018: 993). Dijital okuryazarlık, dijital kaynakları anlamak, değerlendirmek, kullanmak ve yaşam boyu öğrenme süreçlerine uygulamak için yeterlidir. Bireyin uygun dijital teknolojileri kullanarak içerik arama, değerlendirme, oluşturma ve paylaşma kapasitesidir. Dijital okuryazarlık; bilgisayar okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, iletişim teknolojileri okuryazarlığını kapsamaktadır (Jantavongso, 2022: 4). Dijital okuryazarlık çeşitli dijital kaynaklardan gelen bilgileri anlama ve kullanma becerisidir. Dijital okuryazarlık bilgi okuryazarlığı ile yakından ilişkilidir. Bilgiye erişmek, bilgiyi yönetmek, analiz etmek, değerlendirmek ve yeni bilgi oluşturmak ve başkalarıyla iletişim kurmak için dijital teknoloji ve iletişim araçlarını kullanan bireylerin sahip olduğu beceri ve tutumlardır (Soeprijanto vd., 2022). Dijital okuryazarlık, kullanıcıların dijital ortamda etkin çalışabilmelerini sağlayan bilişsel, sosyolojik ve duygusal boyutta çeşitli becerilere sahip olmaları olarak tanımlanmaktadır. Bilginin çok hızlı elde edilmesi zaman zaman güvenilirliği konusunda istenmeyen sonuçların meydana gelmesine neden olabilmektedir. İnternet ortamında elde edilen bilgilerin sahip olduğu en büyük risk istismar edici, doğru olmayan, yanıltıcı bilgilerin üretilmesi ve paylaşılması olarak görülmektedir. Dijital okuryazarlık, teknolojinin çeşitli araçları ile doğru bilgiye ulaşabilme, üretebilme ve paylaşmada bulunabilme ile aynı zamanda öğrenme-öğretme süreçlerinde teknolojiyi kullanabilme becerisine sahip olmayı gerektirmektedir (Hamutoğlu vd., 2017: 411; Taşçı ve Durmaz, 2021: 27-28).

Dijital teknolojiler, bireyler tarafından evde ve okulda eğitim, sosyal ve/veya eğlence amaçlı kullanılan donanım ve yazılımları içeren elektronik teknolojilerin bir alt kümesidir. Bu teknolojiler masaüstü bilgisayarları, dizüstü bilgisayarları, tabletler, cep telefonları, oyun konsolları gibi mobil cihazları, veri kayıt ekipmanlarını, kameralar, ses ve video kayıt cihazları gibi dijital kayıt cihazlarını içermektedir. Ayrıca Web 2.0 teknolojilerini, Skype gibi iletişim ve iş birliğine dayalı kaynakları, Dropbox veya SkyDrive gibi depolama alanlarını, ticari yazılımları, deneme için belirli sürelerle indirilebilen veya öğrenme için tamamen ücretsiz Web'den erişilebilen çeşitli yazılım paketlerini içerir (Ng, 2012: 1066). Dijital okuryazarlık, interneti ve dijital teknolojiyi etkin bir şekilde kullanma becerisi ve yeterliliğidir (Nahdi, vd., 2022: 20). Bireylerin dijital kaynakları tanımlamak, yönetmek, bu kaynaklara erişmek, yeni bilgiler edinmek ve başkaları ile iletişim kurmak için dijital araçları ve imkanları uygun şekilde kullanma konusundaki farkındalığı, tutumu ve yeteneğidir. Dijital okuryazarlık kavramına dahil edilen okuryazarlık türleri olduğu öne sürülmekte ve bunlar dijital okuryazarlığın boyutları olarak aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Ng, 2012: 1066-1067):

- **Görsel Okuryazarlık:** Görsellerden okumayı öğrenme.
- **Yeniden Üretim Okuryazarlığı:** Yeni ve önceden var olan malzemeleri (metin, ses, video) yeni eserlere dönüştürmek için düzenleme veya birleştirme yeteneklerine sahip dijital araçların kullanımı.
- **Bilgi Okuryazarlığı:** Eleştirel düşünme ve web tabanlı bilgileri etkili bir şekilde arama, bulma ve değerlendirme yeteneği.
- **Sosyo-Duygusal Okuryazarlık:** Çevrimiçi ortamlarda sosyalleşmenin, işbirlikleri kurmanın ve günlük işleri üstlenmenin duygusal ve sosyal yönleriyle ilişkili okuryazarlık. Örneğin; çevrimiçi satın alma, dolandırıcılıklardan ve virüslerden kaçınma. Dijital okuryazarlık genç insanlara dijital teknoloji ile ilişkili yeni ve ortaya çıkan fırsatların zenginliğinin avantajlarını kullanma yeteneği verirken bireyleri teknolojinin ortaya koyabileceği çeşitli tehlikelere karşı korur.

Dijital okuryazarlık genç insanlara dijital teknolojileri anlamlı ve güvenli bir şekilde kullanmalarına izin veren anlayıştır (Gökdağ ve Kanat, 2018: 79). Gilster'e göre dört temel dijital okuryazarlık yeteneği bulunmaktadır. Bu yetenekler; (1) bilgiyi bir araya getirme, (2) bilgi içeriğini değerlendirme, (3) internette arama yapma ve (4) konuları genellikle işaretleme ve tıklama yöntemi ile ulaşılan ilgili bilgi ve grafiklere bağlayan bir yazılım sistemi olan Hypertext olarak adlandırılan metinler arasında gezinme olarak sıralanmaktadır (Lankshear ve Knobel, 2006: 9). Dijitalleşmenin sonucu olarak üzerinde konuşulan ve dijital okuryazarlık ile yakından ilişkili iki önemli kavramdan da burada bahsetmek gerekmektedir. Bu kavramlar "dijital bölünme" ve "dijital uçurum" olarak değerlendirilmektedir. Dijital bölünme kavramı, sosyoekonomik koşullar nedeni ile internet teknolojilerine erişimde yaşanan farklılığı açıklamak için kullanılmaktadır. Dijital uçurum ise teknolojik olarak gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerde yaşanan eşitsizliği, ya da bireylerin internet ve teknolojiye ulaşımında görülen farklılıkları anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Dijital bölünme ve dijital uçurum farklı ülkeler arasında ya da aynı ülkedeki farklı bölgeler arasında görülebilmektedir (Akça ve Kaya, 2016; Karabacak ve Sezgin, 2019: 322).

Payton ve Hague (2010) dijital okuryazarlık kavramını “yaratıcılık, işlevsel beceriler, e-güvenlik, işbirliği, etkili iletişim, bilgi iletişim teknolojileri, eleştirel düşünme ve değer verme, kültürel ve sosyal anlayış, bilgiyi bulabilme ve seçebilme yeteneği bileşenleri” ile tanımlamışlardır (Karabayır, 2023: 12). Ervianti ve arkadaşlarına (2023: 359) göre dijital okuryazarlık, özellikle öğrencilerin öğrenme sürecinde ihtiyaç duydukları bilgiyi edinmelerine, eleştirel düşünme ve iletişim becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilmektedir. Dijital okuryazar olan öğrencilerin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmayı sevdikleri, internet ortamında karşılaştığı teknik problemlerin çözümü noktasında bilgi sahibi oldukları ve mobil teknoloji kullandıkları görülmektedir (Karabayır, 2023: 104). Taşçı ve Durmaz (2021), ortaokul düzeyindeki öğrenciler ile yaptıkları araştırmada öğrencilerin sosyal medya kullanımı ve dijital okuryazarlıklarını farklı değişkenler açısından incelemişlerdir. Araştırmada, yaş grupları ve dijital medya kullanımı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı, cinsiyet durumunun dijital okuryazarlık düzeyinde bir etki meydana getirmediği sonucu elde edilmiştir. Dijital okuryazarlık seviyesi özel okullarda daha yüksek çıkmıştır. Pala ve Başbüyük (2020), ortaokul beşinci sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada öğrencilerin genel olarak dijital okuryazarlık becerilerinin yüksek olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Öğrencilerin dijital okuryazarlık beceri düzeylerinin; “yerleşim yeri, kardeş sayısı, anne ve baba eğitim durumu, anne ve baba mesleği, sosyal bilgiler dersi karne notu, evlerinde bilgisayar veya tablet internet bağlantısı olma durumu ve internete bağlanma sıklığı”na göre farklılık gösterdiğini tespit etmişlerdir. Aynı çalışmada, öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucuna da ulaşılmıştır.

2.2. Sosyal Medya Kullanımı

Sosyal medya, bilginin, düşüncelerin, kişisel deneyimlerin web siteleri tarafından paylaşımına olanak sağlayan bir uygulama alanıdır. Sosyal medya, son dönemlerde en fazla paylaşımın yapıldığı ve bireylere çeşitli fırsatlar sunan bir mecra olarak görülmektedir. Sosyal medya, kolay erişilebilen ve sürekli güncellenebilen bir bilgi paylaşım alanı olarak dikkat çekmektedir. Sosyal medya tüm araçları ile öğrenme süreçlerinde de etkili bir düzeyde kullanılmaktadır (Taşçı ve Durmaz, 2021: 27). Sosyal medyanın hızlı ve güncel olması, ucuz olması, iki taraflı ilişki ve konuşma fırsatı sunması, paylaşım imkân sağlaması avantajları olarak sıralanmaktadır. Olumsuz haber ve olayların çok hızlı yayılması, bilgi kirliliğinin yoğun olması, internet ve bilgisayarın olduğu her yerde sosyal medyada çalışma yapmak mümkün olduğu içi zamanla bağımlı olan kullanıcıların iş ve yaşam dengesinin bozulabilmesi gibi nedenlerden ötürü dezavantajlı yönlerinin olduğu da görülmektedir (Öztürk ve Talas, 2015).

Sosyal medya platformları, bireylerin kendilerini tanıtabilecekleri, profil oluşturabilecekleri, içerik paylaşımında bulunarak başkaları ile etkileşimde bulunabilecekleri alanlardır (Kıran vd., 2020: 436). Bireylerin genel olarak sosyal medya araçlarını eğlenme/ vakit geçirme, toplumsallaşma ve bilgilenme amacı ile kullandıkları görülmektedir. Sosyal medyanın bireyler üzerinde çeşitli etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler kişiden kişiye değişmekle birlikte genel olarak; bireylerde yalnızlaşma, tükenmişlik, sosyal olarak toplumdaki izole olma, takip edilen hayatlara özenme, bulunduğu konumdan memnuniyetsizlik duyma, öğrencilerin derslerden uzaklaşması ve akademik performanslarının düşmesi, arkadaşlar ile iletişimin azalması şeklinde sıralanabilmektedir. Sosyal medya uygulamalarında paylaşılan içerikler, yapılan yorumlar, beğeniler bireylerin gerçek dünyadan daha çok sanal dünyaya olan ilgilerini artırmaktadır. Özellikle Z Kuşağı için sosyal medya yaşamsal bir amaç haline gelmiştir. Gençler, gittikleri her mekânı, yaptıkları her faaliyeti bu platformlarda paylaşma ve diğer insanlara gösterme ihtiyacı hisseder olmuşlardır (Erdoğan ve Yumrukuz, 2021).

Arafah ve Hasyim (2022) çalışmalarında bireylerin %90'ının sosyal medya aracılığı ile bilgiye eriştiği, bilgiye erişimde kullanılan sosyal medya türünün Facebook (%38), WhatsApp (%20), YouTube (%18), Twitter (%8) ve TikTok (%6) olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Emiroğlu ve Koçyiğit (2022) araştırmalarında 2021 yazında Akdeniz ve Ege'de çıkan orman yangınları sırasında halkın yangınlar karşısındaki tepkisini sosyal medya hesaplarında paylaşılan veriler üzerinden incelemişlerdir. İşbirliği, afet yönetimi, afet yönetiminde teknolojinin kullanımı öne çıkan temalar arasında bulunmuştur. Taşçı ve Durmaz (2021) ortaokul düzeyindeki öğrenciler ile yaptıkları araştırmada yaş grupları ile sosyal medya kullanımı arasında anlamlı bir fark tespit etmemiştir. Sosyal medya kullanımının özel okul öğrencileri arasında daha yüksek oranda olduğu düşünülmektedir. Araştırmacılar, bilgiye açılan bir kapı olan sosyal medyada ise en büyük sorunun bireylerin dijital okuryazarlığı olduğunu vurgulamışlardır. Dijital okuryazarlık sosyal medya kullanımında öne çıkmaktadır. Bireyin dijital okuryazarlığı düşük seviyede ise her okuduğuna ve gördüğüne inanabilmekte ve paylaşımlar karşısında paniğe kapılıp, tahrik ile yanlış hareketlerde

bulunabilmektedir. Bu kişiler, ağaçta spagetti yetiştiriyor haberine inananları tanımlamak için kullanılan “Spagetti Hasadı”na gidecek kadar okuduklarına sorgusuz inanabilmektedirler (Erdoğan ve Yumrukuz, 2021). Bu nedenle bireylerin dijital okuryazarlık düzeyinin geliştirilmesi, bu konuda çalışmalar yapılması, eğitim kurumlarında bu konunun yer alacağı müfredat güncellemeleri yapılması gündeme gelmektedir. Özellikle doğal afet, savaş gibi olağanüstü olayların yaşandığı dönemlerde sosyal medyada yer alan konu ile ilgili paylaşımların doğru yapılması ve doğru anlaşılması toplumun huzuru için gereklidir.

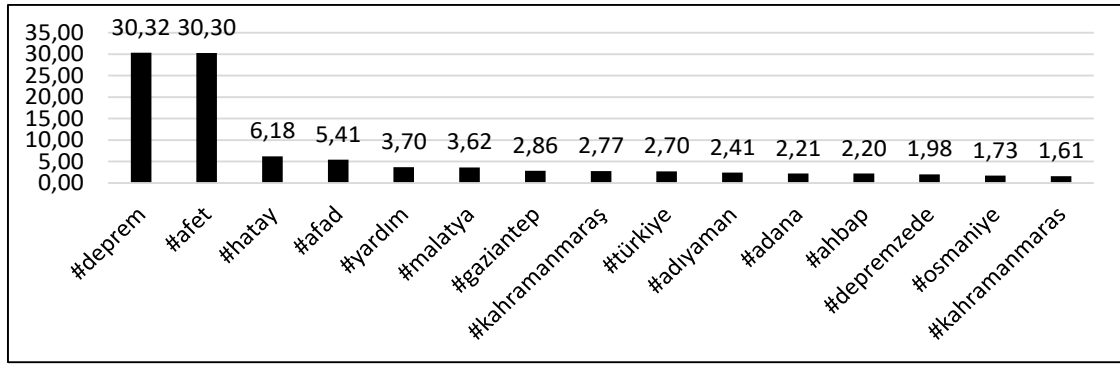
3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Amacı ve Örnekleme

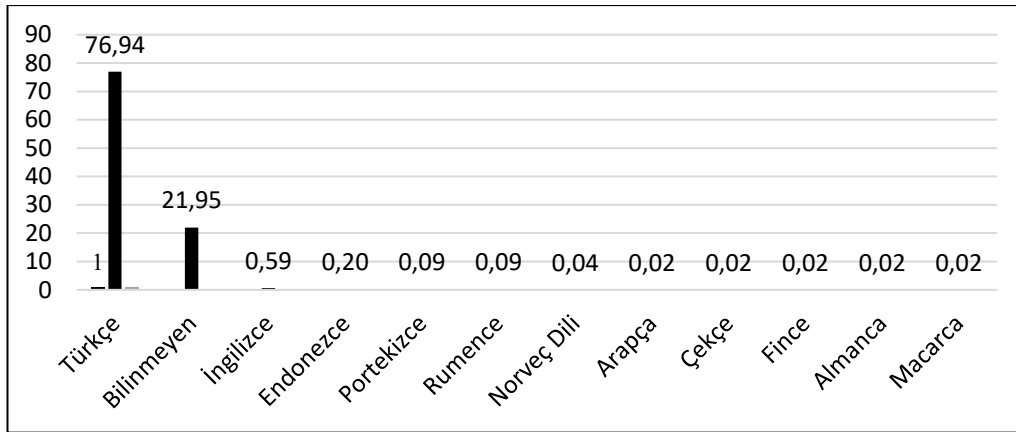
Bu araştırmada, Türkiye’de 6 Şubat 2023’te meydana gelen merkez üssü Kahramanmaraş olan, 10 ili birden etkileyen ve artçıların 1 yıl süre ile devam etmesi beklenen büyük deprem felaketinde sosyal medya kullanımının dijital okuryazarlık açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yapılarak ikincil verilerden yararlanılmıştır. Araştırmanın örneklemini bir sosyal medya platformu olan Twitter’da kayıtlı hesaplardan çekilen veriler oluşturmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte hız kazanan dönüşüm sonucu dijitalleşen toplumların her bir üyesinin televizyonu ve gazetesi haline gelen sosyal medya, toplumsal sorunlara dikkat çekmede başta gelmektedir. Özellikle Twitter, güncel konular ve gündem hakkında hızlı bilgi yaymada, afetler ve terör olayları gibi acil durumlarda iletişimi artırıp yardım kampanyaları yapmada kitlelere anında erişebilen etkili bir sosyal medya platformudur. Öte yandan Twitter’da “propaganda, halkı kışkırtma ve manipülasyon” amaçlı gerçek ve sahte hesaplarla yapılan paylaşımlar da vardır. Bu gibi paylaşımların doğruluğu değerlendirilmeden, eleştirel düşünmeden, görselleri okumayı bilmeden hızla yayılması tehlikeli boyutlara varabilmektedir. Nitekim çalışmanın konusu olan, dünya kamuoyunda da “Asrın Felaketi” olarak nitelendirilen depremler sırasında halkın, haber sitelerinin, gazetecilerin, sivil toplum kuruluşlarının ve politikacıların paylaşımları ve yaydıkları bilgilerin etkisi büyük olmuştur. Hatta bir paylaşımında “*Hatay/Antakya Yarseli barajı duvarı çatlamış. Buraya ekip yollansın.*” ifadeleri bölgedeki, enkaz başındaki tüm kurtarma ekiplerinin çalışmalarını durdurmalarına, galeyana gelen halkın trafiği kilitlenmesine neden olmuştur. Olumsuz sonuçlara yol açan bu durumda “haber kaynağının güvenilirliğinin kontrolü, paylaşılan görsellerin etkisi, haberin hızla yayılımının kontrolü, web tabanlı bilgiyi etkili bir şekilde bulup değerlendirme yeteneği” akıllara gelmiştir. Belirtilenler doğrultusunda bu araştırmanın cevaplamaya çalıştığı temel soru “Bireylerin dijital okuryazarlık seviyesinin toplumsal olaylarda sosyal medya kullanımında etkileri nelerdir?” olarak belirlenmiştir. Belirtilen araştırma sorusunun cevaplanabilmesi adına 2023 Şubat ayında Kahramanmaraş merkezli depremler sırasında 08.02.2023 tarihinden 15.02.2023 tarihine kadar bir haftada Twitter’da yapılan paylaşımlar Maxqda 2022 nitel veri analiz programı üzerinden çekilmiştir. Yazarların resmi hesapları ve program üzerinden erişilen ve #deprem ve #afet etiketi ile edilen 5000 tweet üzerinden aktarılan bilgiler, yayılan haberler dijital okuryazarlık açısından değerlendirilmiştir.

3.2. Veri Analizi ve Bulgular

Verilerin analizinde Maxqda 2022 nitel veri analiz programı kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda esas olan araştırmacının çalışmaya öznel katkısıdır. Araştırmacının bilgisayar destekli veri analizlerini tercihindeki sebep ise; derleme araştırmalara, nitel ve nicel karma yöntemli araştırmaların veri analizine, birden fazla veri seti ve çeşidini tek bir yerde toplamaya imkân verdiğinden zamandan ve mekândan tasarruf etmeyi sağlamasıdır. Analizde programın sosyal medya verisi otomatik kodlama ve istatistik seçeneğinden yararlanılarak betimsel analizler yapılmıştır. Ham veriler için metin okumaları ve yorumlamalar sonucu kodlar belirlenmiştir. Kodlar; veri setinde sıklıkla tekrarlanan ya da katılımcının yoğun olarak vurgu yaptığı olay ve olgulardan çıkarılmaktadır. Grafik 1 ve 2’de depremle ilgili haberler hakkında en çok kullanılan etiketlerin ve tweetlerin hangi dilde olduğuna dair istatistikler yer almaktadır. Buna göre; “deprem, afet, AFAD, yardım, Ahbap” en sık kullanılan etiketler iken, tweetlerin çoğu “Türkçe” olarak atılmıştır.

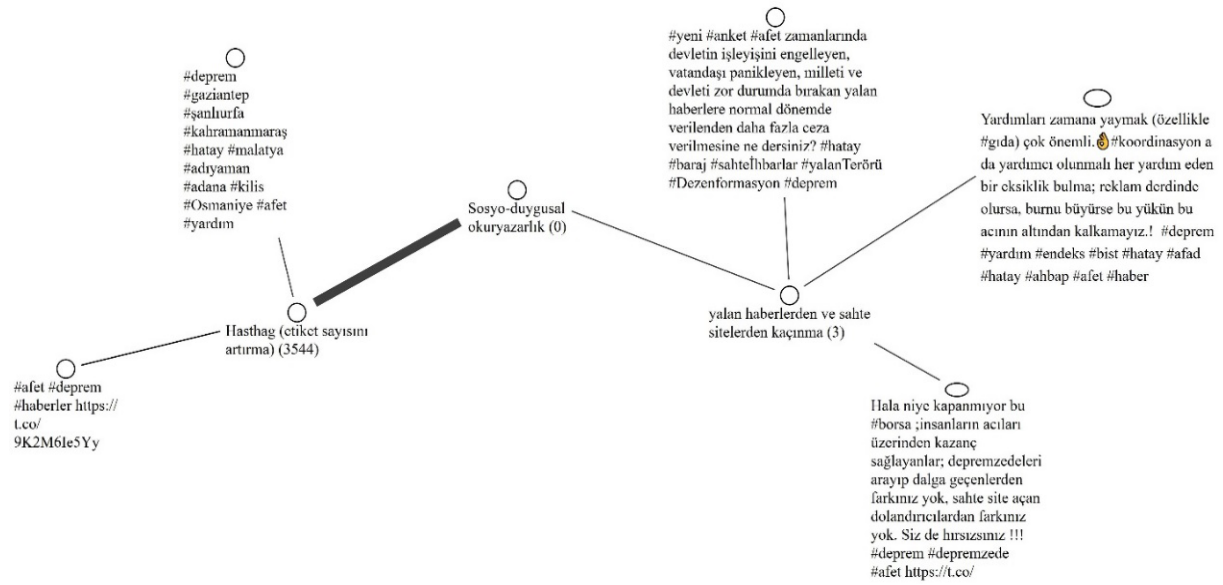
Grafik 1. En sık kullanılan etiketler (%)

Grafik 2. Kullanılan dil (%)

Ham veriler için metin okumaları ve yorumlamalar sonucu kodlar belirlenmiştir. Literatürden hareketle belirlenen; görsel okuryazarlık, yeniden üretim yazarlığı, bilgi okuryazarlığı ve sosyo-duygusal okuryazarlık kodları altında atılan tweetler kapsamında alt kodlar oluşturulmuştur. Bu doğrultuda, kod-alt kod-bölümler analizine göre Şekil 1’de kodlu bölüm alıntısı verilen, çevrimiçi ortamlarda sosyalleşmenin, işbirlikleri kurmanın, çevrimiçi dolandırıcılıklardan kaçınmanın sosyal ve duygusal yönüyle ilişkili tweetleri yansıtan sosyo-duygusal okuryazarlık kodu için belirlenen alt kodlar şunlardır:

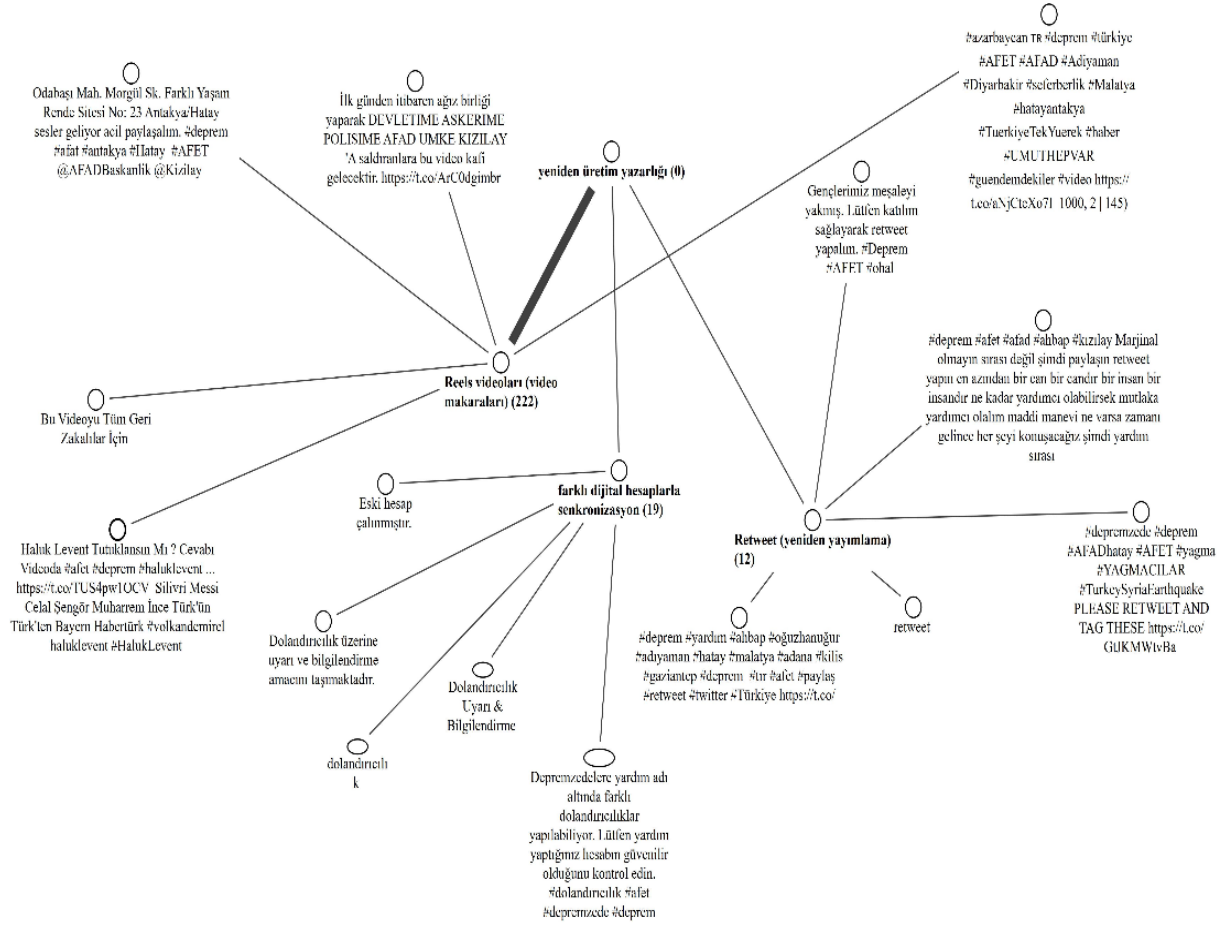
- Yalan haberlerden ve sahte sitelerden kaçınma,
- Etiket sayısını arttırma.

Şekil 1. Katılımcılar tarafından 6 Şubat depremlerine yönelik yapılan paylaşımların kodlu bölüm sayısına göre sınıflandırması- hiyerarşik kod-alt kod modeli (sosyo-duygusal okuryazarlık)

Atılan tweetlerden; yardımları zamana yaymanın, kurumların tüm koordinasyon çalışmalarına yardımcı olmanın öneminden bahseden tweetlere ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra devletin ve kurumların işleyişini engelleyen, devleti ve milleti zor durumda bırakan yalan haberlere ve insanların acıları ile dalga geçip kazanç sağlayanlara daha fazla ceza verilmesini isteyen tweetlerin çokluğu dikkat çekmiştir. Şekilde en kalın çizgi, frekansı en yüksek kodu göstermektedir. Buna göre; bir haberin etkisini artırmada, işbirlikçi yaklaşımı güçlendirmede ise bireylerin en sık ve çok kullanılan etiketleri tweetlerinin altına bırakarak sayısını arttıracak bir yol izlediği belirlenmiştir. Şekil 2’de kodlu bölüm alıntısı verilen, yeni ve önceden var olan malzemeleri (metin, ses, video) yeni eserlere dönüştürmek için düzenleme veya birleştirme yeteneklerine sahip dijital araçların kullanımı olan yeniden üretim okuryazarlık kodu için belirlenen alt kodlar şunlardır:

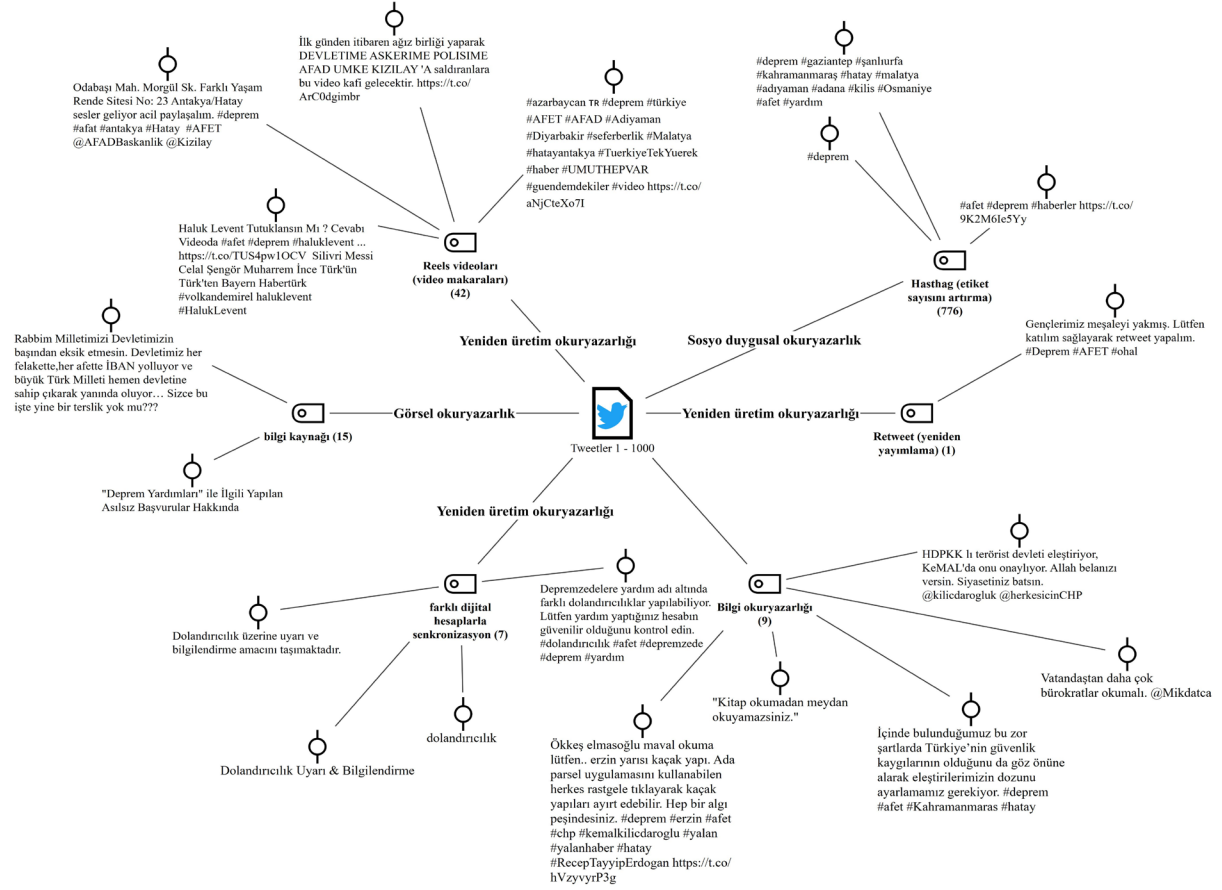
- Video makaraları (reels videoları) oluşturma,
- Yeniden yayımlama (retweet) ve farklı dijital hesaplarla senkronizasyon (tweetlerin, ya da iletilerin eş anlı Facebook, Instagram gibi diğer sosyal medya platformlarında paylaşılması).

Şekil 2. Katılımcılar tarafından 6 Şubat depremlerine yönelik yapılan paylaşımların kodlu bölüm sayısına göre sınıflandırması- hiyerarşik kod-alt kod modeli (yeniden üretim yazarlığı)

Atılan tweetlerden; kullanıcıların bir bilgiyi ve görüntüyü düzenleyerek ve yeni bilgiler ekleyip yeniden yayımlamasının yaygın olduğu görülmüştür. "Marjinal olmayın, sırası değil. Şimdi paylaşmanın ve retweet yapmanın zamanı. Bir can bir candır. Maddi ve manevi ne kadar yardımcı olabilirsek" gibi paylaşımların özellikle bir bilgiyi yeniden üretip yaymanın olumlu olumsuz etkilerine dikkat çekebilecek söylemler içerdiği görülmektedir. Öte yandan farklı dijital hesaplarla eş zamanlı paylaşmanın, daha fazla kişiye ve kuruma ulaşma amacı taşıdığı ve bir bilgiyi yada görseli farklı mecralarda yeniden üretme faaliyeti olduğu söylenebilir. En çok atılan tweetlerin ise video makaraları oluşturularak hazırlandığı ve daha fazla kişiye ulaşmada, kullanıcıların kendi montaj, video, içerik birleştirme becerilerini kullanarak bilgiyi yaydıkları söylenebilmektedir.

Şekil 3'de bir belge grubunda en çok tekrar eden kodların ne olduğuna ilişkin yapılan tek vaka modeli analizinde görsel okuryazarlık ve bilgi okuryazarlığı kodları da öne çıkmıştır.

Şekil 3. Katılımcılar tarafından 6 Şubat depremlerine yönelik yapılan paylaşımlarda en çok tekrar eden kodlar (tek vaka modeli)

Özellikle yapılan paylaşımlarda kaynağını bilmeden yapılan paylaşımların, algı oluşturma, eleştirinin dozunu kaçırmanın tehlikeleri, bürokratların vatandaşın daha fazla bilgi sahibi olmasının ve okumasının önemini vurgulayan tweetlerin sayısı dikkat çekmiştir.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

İnternetin ve teknolojinin doğru ve verimli kullanımı toplum huzuru ve ülkelerin gelişimi açısından önemli görülmektedir. Bu durum her yaşta insanın/kullanıcının konuları ve olayları okuma, anlama, değerlendirme sürecinde yaşanan sorunları ve teknolojiyi kullanan bireylerin dijital okuryazarlık seviyesinin düzeyinin ne boyutta olduğuna ilişkin soruları gündeme getirmektedir. Çünkü dijital araçları kullanan her birey bugün kendi medyası olan birer vatandaş gazeteci konumundadır ve toplumsal olaylarda, iç ve dış siyasette, sanatta, magazinde, ekonomide her türlü haberi, bilgiyi kolayca edinebilmekte ve yayabilmektedir. Fakat bilginin edinilmesinde ve kullanımında toplum üyelerini özellikle çocuklardan başlayarak, kirli ve ilgisiz içeriklerden korumada dijital ortamın gerektirdiği yeni becerilere sahip olunmasının zorunlu olduğu gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Kaynağı belli olmayan sahte hesaplardan, asılsız paylaşımlardan, yetkililerden bile daha fazla etkili olan fenomen hesapların yanı sıra aktarımlarından, hacmi ve çeşitliliği giderek artan bilgi yumağından gerekli olanı süzmede okuryazar olmak yetersiz kalmaktadır. Bireylerin dijital kaynakları tanıyarak, yöneterek dijital araçları ve imkanları uygun şekilde kullanma konusundaki farkındalığı, tutumu ve yeteneği olan dijital okuryazar bireyler olmaları beklenmektedir. Nitekim küresel iklim değişikliklerinden, jeolojik oluşumlardan kaynaklı deprem gibi önlenemeyecek fakat insan sebepli ihmallerden dolayı verdiği hasarın artabileceği afet olaylarında, son dönemde yaşanan deprem felaketinde olduğu gibi insani duyguların kabardığı ve öfkenin arttığı görülmüş, teknolojik araçları doğru kullanımın önemli olduğu acı bir şekilde tecrübe edilmiştir. Bu süreçte dijital teknolojilerin kullanımının hem iş birliğini, haber almayı kolaylaştırdığına ve hızlandırdığına hem de halkı galeyana getiren paylaşımlarla

sekteye uğrattığına şahit olunmuştur. Bireylerin internetten elde edilen bilgileri işlemede analitik ve eleştirel becerilere sahip olmaları, interneti doğru ve iyi kullanabilmeleri dijital okuryazarlıktır. Aksi halde teknoloji ve internetin kullanımındaki bu yoğun artış, bilinçsiz kullanım söz konusu olduğunda teknoloji ve internet bağımlılığına da dönüşebilmektedir. Genel olarak teknolojinin içine doğan ve “dijital yerli” olarak tanımlanan gençlerin teknoloji ile sonradan tanışan ve “dijital göçmen” olarak bilinen ebeveynlerine nazaran teknolojiyi çok daha bilinçli kullandığı düşünülmekte; ancak dijital yerli eğitim seviyesine ve teknolojik becerilerine sahip olmayan önemli bir genç kitle de olduğu görülmektedir. Dolayısıyla sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıklar göz önünde bulundurularak dijital okuryazarlık ile ilgili ihtiyaçların tespiti için yeterli ve kapsamlı saha araştırmalarının yapılması önem arz etmektedir. Araştırmanın cevaplamaya çalıştığı temel soru “Bireylerin dijital okuryazarlık seviyesinin toplumsal olaylarda sosyal medya kullanımında etkileri nelerdir?” olmuştur. Çalışmanın örneklemini oluşturan ve afet gibi önemli ve toplumsal sorunları beraberinde getiren, riski yönetmenin önemli olduğu bir doğa olayında twitter gibi mecraların kullanımında dijital okuryazarlık becerisi ile karşılaşılabilir. Bulgulara göre; görsel okuryazarlık, yeniden üretim yazarlığı, bilgi okuryazarlığı ve sosyo-duygusal okuryazarlık kodları altında atılan tweetler kapsamında alt kodlar oluşturulmuştur. Bu doğrultuda, kod-alt kod-bölümler analizine göre; çevrimiçi ortamlarda sosyalleşmenin, işbirlikleri kurmanın, çevrimiçi dolandırıcılıklardan kaçınmanın sosyal ve duygusal yönüyle ilişkili tweetleri yansıtan sosyo-duygusal okuryazarlık kodu için belirlenen alt kodlar; yalan haberlerden ve sahte sitelerden kaçınma ve etiket sayısını artırma olmuştur. Yeni eserlere dönüştürmek için düzenleme veya birleştirme yeteneklerine sahip dijital araçların kullanımı olan yeniden üretim okuryazarlık kodu için belirlenen alt kodlar ise; video makaraları (reels videoları) oluşturma, yeniden yayımlama (retweet) ve farklı dijital hesaplarla senkronizasyon olmuştur. Özellikle yapılan paylaşımlarda kaynağını bilmeden yapılan paylaşımların, algı oluşturmaların, eleştirinin dozunu kaçırmanın tehlikeleri dikkat çekmiştir. Dijital teknolojilerin sunduğu imkânlarla bilgiye çok çabuk ulaşan bireylerin, bilgiyi herhangi bir süzgeçten geçirmeden doğrudan alıp kullanmaları önemli bir sorun olarak görülmüştür. Her ne kadar sahte hesapların önlenmesi, sosyal medya yasası çıkartılması gibi önlemler alınsa da bireylerin dijital ortamlarda üretmeyi, bilgi ve tecrübeyi değere dönüştürmeyi, doğru ve yanlış ayırt edebilmeyi, mahremiyete saygı göstermeyi, dijital dünyada karşılaşabilecekleri tehditlerin farkında olmayı ve önlem almayı, bilgi güvenliğine önem vermeyi, etik davranmayı öğrenmesi gereklidir. Her yaşta insanın/kullanıcının dijital okuryazarlık seviyesinin artırılmasında;

- “Dijital Medya Okuryazarı” olmak için okullarda olduğu kadar meslek edindirme kurslarında teknoloji ile zenginleştirilmiş öğrenme ortamları oluşturmak gerekmektedir. Gençlerin çağın gerektirdiği ve aynı zamanda yeteneklerine ve ilgi alanlarına uygun meslekleri seçebilmelerine yardımcı olmak için kariyer planlamalarına yerel yönetimler eliyle de destek verilmesi önemlidir.
- Ebeveynler çocuklarının internetin sınırsız evreninde olumsuz deneyimler yaşamalarından endişe duymaktadır. Çünkü dijital teknolojilerin bilinçli kullanılmamasının pek çok olumsuz sonucu vardır. Anne ve babaların çocukları için duydukları endişeyi azaltabilmesi için iyi birer dijital okuryazar olmaları önemlidir.
- Dijital teknolojiler yaşlıların daha uzun süreler bağımsız kalabilmelerine izin vermektedir. Yaşlıların dijital okuryazarlık becerilerinin artması sevdiklerine ve sağlık hizmetlerine erişmelerini, toplumsal değişimlere ayak uydurmalarını kolaylaştırmaktadır.

Dijital okuryazarlık, birçok hükümet tarafından bir güç ve fırsat alanı olarak görülmelidir. Eğitimde öncelikli bir konu olarak ele alınmalıdır. Öğrencilerin dijital okuryazarlık becerilerini geliştirmeyi amaçlayan politika ve müfredatları belirleme çalışmaları yapılmalıdır. Bu noktada yerel yönetimlerin ve hükümetlerin dijital ekosisteme katkıları önem arz etmektedir. Dijital okuryazarlığı geliştirmede yükseköğretim kurumları da sorumluluk üstlenerek çeşitli çalışmalar yapmalıdır. Bu doğrultuda özellikle pandemi sonrası yeni bir öğrenme metodu aktif hale gelerek kullanılmaya başlanmıştır. Dünya’da birçok eğitim kurumu uzaktan eğitim yoluyla çevrimiçi öğrenmeye zorunlu geçiş yapmıştır. Uzaktan eğitimde büyük rol oynayan dijital okuryazarlık becerisinin seviyesinin düşük olması uzaktan eğitimin uygulanmasında zorluklar ile karşılaşılmasına neden olmuştur. Tüm bunları iyileştirmede ve geliştirmede kamu kurumları, özel sektör kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, politika üreticiler ve akademisyenler önlemler ve politikalar için iş birliği içinde çalışmalıdır.

KAYNAKÇA

- Arafah, B. ve Hasyim, M. (2022). "Social Media As A Gateway To Information: Digital Literacy On Current -Issues In Social Media," *Webology*, 19 (1), 2491-2503.
- Baştürk Akca, E. ve Kaya, B. (2016). "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Dijital Bölünme Ve Farklı Yaklaşımlar." *Intermedia International E-Journal*, 3(5), 301-319.
- Emiroğlu, A. ve Koçyiğit, N. (2022). "2014'ten Günümüze Risk Yönetim Politikaları ve 2021 Temmuz ve Ağustos Ayı Orman Yangınlarının Sosyal Medyada Yansımalarının Risk Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi," *Afet ve Risk Dergisi*, 5 (1), 46-60.
- Erdoğan, T. ve Yumrukuz, Ö. (2021). "Sosyal Medya'nın Doğası." *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 4 (6), 173-197.
- Ervianti, E., Sampelolo, R., ve Pratama, M. P. (2023). "The Influence Of Digital Literacy On Student Learning. Klasikal: Journal Of Education." *Language Teaching And Science*, 5(2), 358-365.
- Göldağ, B. ve Kanat, S. (2018). "Güzel Sanatlar Eğitimi Alan Öğrencilerin Dijital Okuryazarlık Durumları." *International Journal Of Social Science*, 70(1), 77-92.
- Hamutoglu, N. B., Güngören-Canan, Ö., Kaya-Uyanık, G. ve Gür-Erdoğan, D. (2017). "Dijital Okuryazarlık Ölçeği: Türkçe 'Ye Uyarılma Çalışması." *Ege Eğitim Dergisi*, 18(1), 408- 429.
- Jantavongso, S. (2022). "Toward Global Digital Literate Citizens: A Case of Thailand's Aging Generation." *Electronic Journal of Information Systems in Developing Countries*, 88(2).
- Karabacak, Z. İ., ve Sezgin, A. A. (2019). "Türkiye'de Dijital Dönüşüm Ve Dijital Okuryazarlık." *Türk İdare Dergisi*, 1(488), 319-343.
- Karabayır, G. (2023). Dijital Okuryazarlık Ve Sosyal Medya Bağımlılık Düzeylerinin Mesleki Bilgi Edinimine Etkisi. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Kıran, S., Küçükbostancı, H. ve Emre, İ. E. (2020). "Sosyal Medya Kullanımının Kişiler Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi." *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 13 (4), 435-441.
- Lankshear, C., ve Knobel, M. (2015). "Digital Literacy And Digital Literacies:-Policy, Pedagogy And Research Considerations For Education." *Nordic Journal Of Digital Literacy*, 10(Jubileumsnummer), 8-20.
- Nahdi, D. S., Cahyaningsih, U., Jatisunda, M. G., Suciawati, V., ve Sofyan, D. (2022). "Pre-Service Elementary Teacher's Digital Literacy With Cognitive Style And Self-Regulated Learning." *International Journal of Educational Innovation and Research*, 1(1), 19-26.
- Ng, W. (2012). "Can We Teach Dgital Natives Digital Literacy?," *Computer & Education*, 59, 1065-1078.
- Onursoy, S. (2018). "Üniversite Gençliğinin Dijital Okuryazarlık Düzeyleri: Anadolu Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma." *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6 (2), 989-1013.
- Öztürk, M. F., ve Talas, M. (2015). "Sosyal Medya Ve Eğitim Etkileşimi." *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 7(1), 101-120.
- Pala, Ş. M. ve Başbüyük, A. (2020). "Ortaokul Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Dijital Okuryazarlık Düzeylerinin İncelenmesi." *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 9(3), 897-921.
- Soeprijanto, S., Diamah, A., ve Rusmono, R. (2022). "The Effect Of Digital Literacy, Self-Awareness, And Career Planning On Engineering And Vocational Teacher Education Students' Learning Achievement." *Journal of Technology and Science Education*, 12(1).
- Taşçı Ağaoğlu, S. ve Durmaz, A. (2021). "Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımı ve Dijital Okuryazarlıklarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi." *Kapadokya Eğitim Dergisi*, 2(2), 26-31.
- Tektaş, N. (2014). "Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Ağları Kullanımlarına Yönelik Bir Araştırma." *Tarih Okulu Dergisi*, 7(7):851-870.
- Turhan, G. ve Okcu, M. (2018). "Siyasette Dijital Yerliler ve Göçmenler". Ankara: Gece Kitaplığı

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).